

ATZINUMI

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 574. PLENĀRSESĪJA, 14.12.2022.–
15.12.2022.**Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Dzimumpamatoti ieguldījumi
nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos”**

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 100/02)

Ziņotāja: **Cinzia DEL RIO**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	8.11.2022.
Pieņemts plenārsesijā	14.12.2022.
Plenārsesija Nr.	574
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	163/5/14

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atkārtoti uzsver, ka tikai lielāka un labāka ekonomiskā un sociālā konverģence Eiropas Savienībā var palīdzēt nodrošināt pilnīgu dzimumu līdztiesību un veicināt vienlīdzīgas iespējas, koncentrējoties uz pasākumiem un stratēģijām saskaņā ar Eiropas sociālo tiesību pilāru.

1.2. EESK norāda, ka lielāko daļu nacionālo atveseļošanas un noturības plānu (NANP) ir izstrādājušas dalībvalstis, neveicot *ex ante* novērtējumu par atsevišķu ieguldījumu ietekmi attiecībā uz to, lai novērstu dzimumu nevienlīdzību un veicinātu sieviešu piekļuvi darba tirgum un palikšanu tajā. Tikai neliels skaits dalībvalstu ir īstenojušas stratēģisku pieeju ar konkrētiem, transversāliem pasākumiem un reformām sešās NANP investīciju sadaļās. Eiropas Komisijas (EK) pieņemtās metodoloģijas pamatā faktiski ir ietekmes novērtējums par īstenoto pasākumu rezultātiem. Šajā nolūkā EESK iesaka Eiropas Komisijai novērtēšanas posmā pieņemt salīdzināmus konkrētus rādītājus nolūkā novērtēt uzlabojumus attiecībā uz vienlīdzīgu darba samaksu, sieviešu piekļuvi darba tirgum, darba un aprūpes laika saskaņošanu un pašnodarbinātības veicināšanu.

1.3. Starp pasākumiem, kas iekļauti nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos, ir tiešas un netiešas darbības ar atšķirīgu ietekmi īstermiņā, vidējā termiņā vai ilgtermiņā, lai veicinātu sieviešu piekļuvi nodarbinātībai un tās saglabāšanu, taču sadrumstalotā un nevienmērīgā veidā dažādās valstīs. EESK uzskata, ka prioritāte ir NANP īstenošanas gaitā pastiprināt gan tiešos, gan netiešos pasākumus. Tas prasīs skaidrus un ilglaicīgus ieguldījumu kanālus ar resursu plānošanu arī vidējā termiņā un ilgtermiņā.

1.4. Attiecībā uz tiešajiem pasākumiem sieviešu nodarbinātības veicināšanai EESK uzskata, ka priekšroka būtu jādod stimuliem stabili un kvalitatīvu sievietēm paredzētu darbvietu radīšanai, nevis citiem gadījuma rakstura stimuliem un ka tie būtu jāizslēdz no valsts atbalsta noteikumiem.

1.5. EESK aicina stiprināt stimulus uzņēmumiem, kuri veicina sieviešu nodarbinātību, un attiecināt tos uz visiem publiskā iepirkuma līgumiem, kā arī reglamentēt publiskos uzaicinājumus iesniegt piedāvājumus, kas paredzēti īstenošanas struktūrām, skaidri norādot dzimumu līdztiesības mērķus.

1.6. EESK atzinīgi vērtē dažos nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos pašnodarbinātībai paredzētos papildinošos un atbalsta pasākumus un cer, ka minētais atbalsts ietvers arī apmācību finanšu un vadības jomā un piekļuvi finanšu instrumentiem.

1.7. EESK uzskata: kā norādīts Komisijas paziņojumā par dzimumu līdztiesību, īstenojot nacionālos atveseļošanas un noturības plānus, svarīga ir rīcība nodokļu jomā, atvieglojot otrā pelnītāja stāvokli mājsaimniecībām ar zemiem ienākumiem un nabadzīgāku viena vecāka mājsaimniecību ienākumus.

1.8. NANP netiešie pasākumi ietver ieguldījumus bērnu silišu un aprūpes pakalpojumos. EESK uzskata, ka prioritāte ir ieguldīt līdzekļus pakalpojumos, kuru mērķis ir saskaņot darba laiku un ilgtermiņa aprūpes laiku, lai ieviestu papildu pakalpojumus un padarītu šos pakalpojumus pieejamus mājsaimniecībām ar zemiem ienākumiem.

1.9. EESK uzskata, ka vairs nevar atlikt konkrētus ieguldījumus, kuru mērķis ir veicināt sieviešu līdzdalību tehniskos un zinātniskos institūtos un universitāšuursos zinātnes, tehnoloģijas, inženierzinātņu un matemātikas (STEM) jomā, kas var veicināt sieviešu nodarbinātību ar vidēja termiņa un ilgtermiņa redzējumu arī nozarēs, kurās pašlaik pārsvarā ir vīrieši.

1.10. EESK iesaka izstrādāt un koordinēt NANP tā, lai tie papildinātu visus pārējos Kopienas resursus un programmas, sākot ar kohēzijas un lauku apvidiem paredzētiem resursiem un programmām. Eiropas pusgada ietvaros veiktajā Komisijas novērtējumā ar konkrētām valstīm adresētiem ieteikumiem šie mērķi būtu jāņem vērā dzimumu līdztiesības perspektīvā ar jauniem pārredzamiem un pieejamiem rādītājiem, kas ir salīdzināmi starp valstīm un sadalīti pa dzimumiem.

1.11. EESK iesaka noteikt, ka dzimumu līdztiesības principa ievērošana budžeta plānošanā visos valsts pārvaldes līmeņos ir obligāta Eiropas pusgada posmā.

1.12. Pieejamie dati liecina, ka lielākajā daļā valstu sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju iesaiste ir bijusi ierobežota un neregulāra. EESK iesaka tās pilnībā iesaistīt nacionālo atveseļošanas un noturības plānu īstenošanā, uzraudzībā un novērtēšanā gan Eiropas, gan valstu, gan vietējā līmenī.

2. Ievads

2.1. Šā atzinuma mērķis ir uzsvērt reformas un ieguldījumus, kas ietekmē dzimumu līdztiesības veicināšanu un ko dalībvalstis izklāstījušas nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos, pamatojoties uz pieejamo informāciju, kuru atjaunina arī Eiropas Komisija, Eiropas Parlaments (EP) un ES Padomes prezidentvalsts. Jāatzīmē, ka EIGE (Eiropas Dzimumu līdztiesības institūts) 2023. gadā gaidāmās ES Padomes Zviedrijas prezidentūras uzdevumā veic pētījumu par dzimumu līdztiesību un dzimumu līdztiesības aspekta integrēšanu atveseļošanā pēc Covid-19⁽¹⁾ un konkrēti par pasākumiem, kas izklāstīti nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos, visos to posmos, sākot no plānošanas līdz īstenošanai un novērtēšanai, un par to, cik lielā mērā dalībvalstis par vienu no atveseļošanas līdzekļiem uzskata līdztiesību.

2.2. Eiropadome 2020. gada 21. jūlija secinājumos pieņēma *NextGenerationEU* plānu kopā ar daudzgadu finanšu shēmu 2021.–2027. gadam (DFS 2021–2027). DFS un *NextGenerationEU* mērķi ietver vienlīdzīgu iespēju veicināšanu, nodrošinot, ka attiecīgo programmu un instrumentu darbības un darbības ietver dzimumu līdztiesības perspektīvu un var sniegt nozīmīgu ieguldījumu līdztiesības panākšanā saskaņā ar Eiropas stratēģiju.

(¹) EIGE pētījums "*Gender equality and gender mainstreaming in the COVID-19 recovery*" (Dzimumu līdztiesība un integrēta pieeja dzimumu līdztiesības nodrošināšanai laikā, kad notiek atveseļošanās pēc Covid-19), paredzēts publicēt 2023. gadā.

2.3. Ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2021/241 ⁽²⁾ ir izveidots Atveseļošanas un noturības mehānisms (ANM), kura mērķis ir atbalstīt atveseļošanu pēc pandēmijas, veicināt kohēziju un ieguldīt zaļajā un digitālajā pārkārtošanā. Regulā ir skaidri noteikts, ka NANP ir jāveicina dzimumu līdztiesība. EESK atbalsta to, ka regulā ir atzīta dzimumu nevienlīdzības apkarošanas pasākumu nozīme, jo tas atbilst Eiropas sociālo tiesību pīlāra mērķiem.

2.4. Savā 2020. gada 17. septembra paziņojumā par 2021. gada ilgtspējīgas izaugsmes stratēģiju (2021. gada GIP) EK izklāstīja ANM pamatnostādnes, aicinot dalībvalstis pievērst īpašu uzmanību nelabvēlīgā situācijā esošām grupām, sievietēm un jauniešiem, kas ienāk darba tirgū, radot kvalitatīvas nodarbinātības iespējas.

2.5. ES 2021. gada 28. septembra Deleģētajā regulā ir noteikti atveseļošanas un noturības rezultātu pārskata kopīgie rādītāji un detalizēti elementi, norādot 14 rādītājus. No identificētajiem rādītājiem tikai četros ir dzimumspecifisks sadalījums ⁽³⁾. Piemēram, attiecībā uz atbalstītajiem sievietēm vadītajiem uzņēmumiem 6. un 9. rādītājā nav sadalījuma pēc dzimuma.

2.6. Karš Ukrainā Krievijas agresijas rezultātā ir izraisījis ievērojamu palēninājumu, un izaugsmes perspektīvas raksturo nenoteiktība, it īpaši attiecībā uz energoresursu piegādi un izmaksu pieaugumu – faktoriem, kas ietekmē izdevumu sadalījumu un ieguldījumus valstu budžetos. Šī nenoteiktība ietekmēs arī nacionālo atveseļošanas un noturības plānu īstenošanu.

2.7. Darba pasaule un sabiedrība kopumā cenšas izklūt no krīzes un panākt ilgtermiņa ekonomikas un sociālo atveseļošanu, kas ir nacionālo atveseļošanas un noturības plānu pamatā un kas nevar nepievērst uzmanību uz dzimumu līdztiesību vērstas sistēmas pieņemšanai, lai novērstu un pārvarētu dzimumu nevienlīdzību un plaisu, ko dažās ražošanas nozarēs, iedzīvotāju grupās un teritoriālajās kopienās diemžēl ir saasinājusi Covid-19 krīze ⁽⁴⁾.

3. Konteksts, finansējuma sagatavošana un resursi, kas piešķirti nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos

3.1. Šā gada jūlijā Eiropas Komisija iesniedza Eiropas Parlamentam un Padomei pārskata ziņojumu par mehānisma īstenošanu, kurā uzmanība pievērsta arī dzimumu nevienlīdzībai ⁽⁵⁾. Minētajā ziņojumā ir izklāstīts pašreizējais stāvoklis saistībā ar materiāliem, kas saņemti no dalībvalstīm, pamatojoties uz to iesniegtajiem nacionālajiem atveseļošanas un noturības plāniem, kuros izklāstītas 25 nacionālo atveseļošanas un noturības plānu mērķprioritātes, kas analizētas, pamatojoties uz ANM sešiem darbības pīlāriem ⁽⁶⁾.

3.2. Lielākajai daļai dalībvalstu ierosināto pasākumu ir transversāli mērķi, kas ne vienmēr ir konkrēti vērsti uz dzimumu līdztiesību; no 129 ierosinātajiem pasākumiem līdz šim tikai 13 pasākumi ir uzsākti ar attiecīgiem ieguldījumiem. Ne visas dalībvalstis ir paredzējušas reformas un resursus, lai nepārprotami risinātu ar dzimumu līdztiesību saistītas problēmas vai pievērstos sievietēm kā atbalsta saņēmējām. Vāji ir arī inovatīvi pasākumi nozarēs, kurās ir zems sieviešu nodarbinātības līmenis ⁽⁷⁾. Liela uzmanība ir pievērsta bērnu aprūpes, aprūpes un izglītības pakalpojumiem. Komisijas ziņojums liecina, ka nacionālie atveseļošanas un noturības plāni, kuros paredzēta stratēģiska pieeja ar pasākumiem un reformām, kas vērstas uz dzimumu līdztiesību, attiecas tikai uz dažām valstīm.

3.3. Citas dalībvalstis par prioritāti ir noteikušas konkrētus virzienus, piemēram, sociālās un teritoriālās kohēzijas pasākumus, galveno uzmanību pievēršot vienlīdzīgām iespējām, kas bieži ietver arī dzimumu līdztiesības mērķi, vai pasākumus, kas vērsti uz neaizsargātām grupām, kuras bieži ietver sievietes un jauniešus. Visbeidzot, tiek paredzēti pasākumi zaļās un digitālās pārkārtošanās atbalstam, galveno uzmanību pievēršot apmācībai, kurā dažas valstis atpauk

⁽²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2021/241 (2021. gada 12. februāris), ar ko izveido Atveseļošanas un noturības mehānismu (OV L 57, 18.2.2021., 17. lpp.).

⁽³⁾ Šie īpašie rādītāji ir šādi: a) pētnieki, kas strādā atbalstītās pētniecības iestādēs; b) dalībnieku skaits izglītībā vai apmācībā; c) to personu skaits, kuras ir nodarbinātas vai kuras meklē darbu; d) to jauniešu skaits vecumā no 15 līdz 29 gadiem, kuri saņem atbalstu.

⁽⁴⁾ Eiropas Dzimumu līdztiesības institūts (EIGE), *Gender equality and the socio-economic impact of the COVID-19 pandemic* (Dzimumu līdztiesība un Covid-19 pandēmijas sociāli ekonomiskā ietekme).

⁽⁵⁾ COM(2022) 383 final.

⁽⁶⁾ Nīderlande iesniedza nacionālo atveseļošanas un noturības plānu vēlāk nekā citas valstis; Ungārijas NANP pašlaik ir apturēts sakarā ar jautājumiem, kas saistīti ar tiesiskuma ievērošanu.

⁽⁷⁾ Sk. 1. zemsvītras piezīmi un rakstu "PNRR Italia, Gender Gap e politiche per l'innovazione e la digitalizzazione nel PNRR: quali misure?" [Itālijas nacionālais atveseļošanas un noturības plāns, dzimumu nelīdztiesība un nacionālā atveseļošanas un noturības plāna inovācijas un digitalizācijas politika], autori Marusca de Castries, Università degli Studi di Roma Tre, un Barbara Martini, Università di Roma Tor Vergata, 2022. gada septembris.

attiecībā uz sieviešu vienlīdzīgu piekļuvi apmācības un pārkvalifikācijas programmām. Jāatzīmē, ka lielākā daļa dalībvalstu savos nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos nav identificējušas ar dzimumu saistītu vardarbību kā vienu no problēmām saistībā ar pasākumiem dzimumu līdztiesības atbalstam.

3.4. Nacionālie atveseļošanas un noturības plāni tika izstrādāti, veicot valsts *ex ante* novērtējumu par ekonomisko un sociālo situāciju, kas kopumā atbilst jau noteiktajām izdevumu prioritātēm un kurā nav ņemta vērā dzimumu dimensija ne piešķirto resursu, ne iesniegto ieguldījumu projektu satura ziņā. Sākotnējā Komisijas ANM regulas priekšlikumā kā mērķis nebija minēta nekāda atsaucē uz dzimumu līdztiesību, un sievietes nebija minētas kā īpaša mērķgrupa. Tikai vēlāk ekonomisko un sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju spiediena rezultātā 2021. gada februārī publicētajā regulā NANP tika ieviesta dzimumu dimensija. Tāpēc dzimumu dimensija un dzimumu līdztiesības principa ieviešana budžeta plānošanā ir iekļauti nevis visos nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos, bet tikai tajos, kuros sākotnēji bija noteikta izdevumu un ieguldījumu klasifikācija pēc dzimuma.

3.5. ANM paredz, ka dalībvalstīm ir jānorāda, kā nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos tiek risināta dzimumu nevienlīdzība, bet ietekmes novērtējumā tiks ņemta vērā tikai veikto pasākumu sniegums. Tāpēc ir svarīgi, lai Komisija novērtēšanas posmā novērtētu plānoto pasākumu un ieguldījumu efektivitāti, iesaistot ekonomiskos un sociālos partnerus un pilsoniskās sabiedrības organizācijas un izmantojot salīdzināmus specifiskus rādītājus. Līdz šim savāktie dati neatspoguļo reālo situāciju valstu līmenī. Tas nozīmē, ka šobrīd ir grūti noteikt, kā sešus pilārus ietekmē daži pasākumi, kuru mērķis ir novērst dzimumu diskrimināciju, it īpaši transversālo diskrimināciju.

3.6. Resursi, kas piešķirti nacionālajiem atveseļošanas un noturības plāniem, pašlaik nerada skaidru priekšstatu par ieguldījumiem, kas tiek atbalstīti ne tikai ar ANM, bet arī ar valstu papildu publiskajiem un privātajiem resursiem, kuru mērķis ir vienīgi dzimumu līdztiesība dažādās nodarbinātības un sabiedrības jomās. Izteikt skaitļos būs iespējams tikai īstenošanas posmā piešķirtos resursus.

3.7. Tomēr saskaņā ar Komisijas ziņojumu par konkrētiem dzimumu līdztiesības pasākumiem nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos pasākumu procentuālā daļa ievērojami atšķiras – no 11 %, ko piešķirusi Zviedrija, līdz mazāk nekā 1 % Horvātijai, un vairākās valstīs šis rādītājs ir mazāks par 2 %, taču būtu jāņem vērā arī NANP noteikto netiešo pasākumu ietekme un tiešie un netiešie pasākumi, kas plānoti ar *NextGenerationEU* Kopienas resursiem, papildinot NANP kā, piemēram, *REACT-EU* un *ELFLA* (Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai) gadījumā.

3.8. Saskaņā ar EK ziņojumu un *EIGE* apkopoto sākotnējo informāciju situācija dažādās valstīs ir sadrumstalota un nevienmērīga. Ne visas valstis sniedz datus sadalījumā pa dzimumiem, neraugoties uz Komisijas lūgumu to darīt, lai Komisija pati varētu regulāri un savlaicīgi ziņot par izdevumiem, kas saistīti ar dzimumu, nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos, pamatojoties uz dažiem kopīgiem elementiem.

3.9. Tā kā ne visas dalībvalstis pirms nacionālo atveseļošanas un noturības plānu izstrādes ir darījušas pieejamus ar dzimumu saistītus pētījumus, nav ietekmes novērtējuma par pasākumiem attiecībā uz papildinošu un kvalitatīvu nodarbinātību vai kvalificētām darbvietām. 14 valstīs dzimumu līdztiesība tiek uzskatīta par vispārēju transversālu principu⁽⁸⁾, bet tikai Spānija savā NANP ir norādījusi dzimumu līdztiesības aspekta integrēšanas (*gender mainstreaming*) kritēriju. Itālija ir ieviesusi īpašus pasākumus dzimumu līdztiesības jomā un ir arī sīki izklāstījusi pasākumu ietekmi uz nodarbinātības pieaugumu, taču joprojām pastāv bažas par to faktisko efektivitāti un pasākumu kvalitāti⁽⁹⁾. Citās valstīs dzimumu līdztiesības veicināšanai ir paredzēti tādi netieši pasākumi kā ieguldījumi darba un privātās dzīves līdzsvarā, ieguldījumi aprūpes pakalpojumos, *STEM* izglītības veicināšana, darba apstākļu uzlabošana un apmācība, kam būs ietekme vidējā termiņā un ilgtermiņā, bet ko pašlaik nevar izteikt skaitļos. Papildus šiem ieguldījumiem dažas dalībvalstis ir paredzējušas tiešus pasākumus, piemēram, stimulus pieņemšanai darbā un sieviešu uzņēmējdarbībai.

⁽⁸⁾ Sk. 1. zemsvītras piezīmi.

⁽⁹⁾ Sk. 6. zemsvītras piezīmi.

3.10. Dažas valstis īpašu uzmanību ir pievēršušas dzimumaspektam iepirkumā (*gender procurement*)⁽¹⁰⁾ ar pasākumiem, kas publiskajos līgumos, kuri saistīti ar NANP resursiem, paredz nosacījumus attiecībā uz sieviešu un jauniešu pieņemšanu darbā. Būtu ieteicams reglamentēt publiskos uzaicinājumus iesniegt piedāvājumus īstenošanas struktūrām, skaidri nosakot dzimumu līdztiesības mērķus.

3.11. Kā inovatīvus NANP šajā jomā var minēt Spānijas, Itālijas un Francijas nacionālos atveseļošanas un noturības plānus. Spānija savā NANP ir uzņēmusies ievērojamas saistības, nosakot, ka visās publiskajās administratīvajās procedūrās ir jāņem vērā dzimumu līdztiesības aspekts. Itālijas NANP ievieša pamatnostādnes par vienlīdzīgām iespējām NANP finansētos līgumos, kurās paredzēta atlīdzības pasākumu un paraugklauzulu piemērošana paziņojumos par konkursiem, kas diferencēti atkarībā no projekta nozares, veida un būtības, saistībā ar līguma īstenošanu paredzot pienākumu 30 % no darbā pieņemšanas gadījumu skaita rezervēt jauniešiem, kas jaunāki par 36 gadiem, un sievietēm, kā arī uzņēmumu veiktu dzimumu līdztiesības sertifikāciju. Savukārt Francijas nacionālajā atveseļošanas un noturības plānā ir noteikta jaunu rādītāju ieviešana uzņēmumiem, izmantojot rīcības plānu, lai aprēķinātu profesionālo vienlīdzību un progresu, bet Īrijas un Horvātijas NANP piešķir finansējuma prēmijas uzņēmumiem, kuri ievēro dzimumu līdztiesības veicināšanas kritērijus⁽¹¹⁾.

3.12. Komisijas 2022. gada jūlija ziņojumā ir norādīts, ka apspriešanās ar ekonomiskajiem un sociālajiem partneriem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām nacionālo atveseļošanas un noturības plānu sagatavošanas laikā bija ļoti ierobežota un tai bija gadījuma raksturs. Sociālās jomas ieinteresētās personas un citas pilsoniskās sabiedrības organizācijas pauž nopietnas bažas attiecībā uz dalību pasākumu īstenošanas un uzraudzības posmā. It īpaši dzimumu līdztiesības eksperti norāda⁽¹²⁾, ka bez uzticamiem, salīdzināmiem, mērķtiecīgiem, pēc dzimuma sadalītiem un pirmām kārtām kvalitatīviem datiem attiecībā uz dažādām jomām un nozarēm būs grūti novērtēt pasākumu ietekmi. EESK stingri iesaka gan Eiropas iestādēm, gan valstu un reģionālajām iestādēm nacionālo atveseļošanas un noturības plānu īstenošanā, novērtēšanā un uzraudzībā ciešāk iesaistīt sociālos partnerus un pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kuras darbojas vienlīdzīgu iespēju veicināšanas jomā.

4. Nacionālo atveseļošanas un noturības plānu konteksta novērtējumi

4.1. EESK uzsver, ka ir svarīgi īstenot ANO Ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam, kas ietver dzimumu līdztiesības panākšanu, paredzot 17 mērķus, kā arī mērķus, kas noteikti Komisijas paziņojumā "Savienība, kurā valda līdztiesība: dzimumu līdztiesības stratēģija 2020.–2025. gadam"⁽¹³⁾ tādās jomās kā vienlīdzīga līdzdalība dažādās ekonomikas nozarēs un vīriešu un sieviešu darba samaksas atšķirība.

4.2. Dzimumu līdztiesības stratēģija ietver politiku un darbības, kuru mērķis ir apkarot visu veidu diskrimināciju un nevienlīdzību, tostarp tādu, kas vērsta pret LGBTIQ kopienai⁽¹⁴⁾, un tai vajadzētu būt atsaucē punktam nacionālo atveseļošanas un noturības plānu īstenošanā. EESK uzsver, ka ir svarīgi īstenot pamatpasākumus, kas ir kopīgi visām pusēm, lai nodrošinātu vienlīdzīgu līdzdalību un iespējas darba tirgū, samazinātu vīriešu un sieviešu darba samaksas atšķirību un

⁽¹⁰⁾ Dzimumaspekts iepirkumā ir inovatīva stratēģija, ko Eiropas Komisija ieviesusi, lai veicinātu uz līdztiesību vērstus ieguldījumus, nosakot īpašas ar dzimumaspektu saistītas prasības vai kritērijus, kas ietver sociālos parametrus. Dzimumaspekta iepirkumā mērķis ir palielināt dzimumu līdztiesību darba tirgū, uzlabot sieviešu klātbūtni vadošos amatos un samazināt darba samaksas atšķirības. EIGE 2022. gada ziņojums "Dzimumu līdztiesības principam atbilstošs publiskais iepirkums: taisnīgu un efektīvu publisko izdevumu atslēga Eiropas Savienībā", kurā izklāstīts, kā publiskais iepirkums var virzīt un atbalstīt dzimumu līdztiesību, ar gadījumu izpēti un ieteikumiem uzlabojot publisko izdevumu efektivitāti un kvalitāti.

⁽¹¹⁾ EIGE veiktajā analizē iegūtie dati, sk. 1. zemsvītras piezīmi.

⁽¹²⁾ EP 2022. gada aprīļa brīfings "Dzimumu līdztiesība Atveseļošanas un noturības mehānismā", kurā norādītas problēmas, par kurām liecina dažādi pētījumi, ko valstu līmenī veikuši pētniecības centri vai universitātes.

⁽¹³⁾ Komisijas 2020. gada 5. marta paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai (COM(2020) 152 final).

⁽¹⁴⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Savienība, kurā valda līdztiesība: LGBTIK līdztiesības stratēģija 2020.–2025. gadam" (COM(2020) 698 – final) (OV C 286, 16.7.2021., 128. lpp.).

piekļuves trūkumu augstākā līmeņa vadošajiem amatiem un panāktu dzimumu līdzsvaru lēmumu pieņemšanā un politikā. EESK aicina ātri pieņemt un īstenot direktīvu par darba samaksas pārredzamību⁽¹⁵⁾, kurā noteikti instrumenti un pasākumi valstu līmenī, lai risinātu un novērstu darba samaksas atšķirības, un aicina cieši uzraudzīt cēloņus un atbildību.

4.3. Mērķis palielināt sieviešu līdzdalību darba tirgū ir jārisina strukturālā un visaptverošā veidā, ņemot vērā ekonomiskos, izglītības, ģeogrāfiskos, sociālos un kultūras mainīgos lielumus, tostarp attālos reģionos un lauku apvidos. Tādēļ būtu jāpieņem integrēta pieeja, izmantojot visu Eiropas, valstu un reģionālo iestāžu ieguldījumu ar efektīviem sociālā dialoga mehānismiem, kuros iesaistīti visi dalībnieki dažādos līmeņos.

4.4. EESK uzsver: lai palielinātu sieviešu līdzdalību darba tirgū, visām dalībvalstīm pēc iespējas drīzāk ir jāīsteno direktīva par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem (Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1158⁽¹⁶⁾), ar ko ievieš noteikumus par atvaļinājumu ģimenes apstākļu dēļ un elastīgu darba režīmu darba ņēmējiem un veicina aprūpes pienākumu taisnīgu sadali starp vecākiem, palīdzot novērst šķēršļus, kas ietekmē cilvēku spēju brīvi lemt par maternitāti un kļūšanu par vecākiem.

4.5. Pusgada kontekstā 2019. un 2020. gada konkrētām valstīm adresētie ieteikumi (KVAI) par darbībām dzimumu nevienlīdzības mazināšanai ir mudinājuši dažas dalībvalstis iekļaut dzimumu dimensiju nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos⁽¹⁷⁾, taču diemžēl dažādās valstīs sadrumstalotu pasākumu veidā.

4.6. Saistībā ar pandēmiju un tās ietekmi uz sieviešu stāvokli KVAI ir bijuši sporādiski un gadījuma rakstura. 2022. gadā tikai trim valstīm – Austrijai, Vācijai un Polijai – bija adresēti KVAI, kas attiecās uz sieviešu dalību darba tirgū un bērnu aprūpes pakalpojumu sniegšanu, savukārt vēl 22 valstīm bija adresēti KVAI par nelabvēlīgā situācijā esošām grupām⁽¹⁸⁾, kā rezultātā veikti netieši pasākumi attiecībā uz sieviešu nodarbinātību vai viņu situāciju, kurus bija grūti raksturot skaitliskā izteiksmē. EESK norāda, ka, ņemot vērā datus par Covid-19 krīzes ietekmi uz sieviešu ekonomisko un sociālo situāciju, būtu vēlami ar dzimumu līdztiesību saistīti KVAI, lai aicinātu nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos veikt saskaņotu *ex ante* programmu izstrādi, tostarp paredzot mērķorientētus ieguldījumus.

4.7. EIGE vairākos ziņojumos uzsver ģimenes sloga nevienlīdzīgu sadalījumu, it īpaši tādās jomās kā bērnu aprūpe un ilgtermiņa aprūpe vecāka gadagājuma cilvēkiem un personām ar invaliditāti⁽¹⁹⁾. Šie pienākumi ir viens no galvenajiem iemesliem sieviešu zemajam līdzdalības līmenim darba tirgū⁽²⁰⁾. Līdz ar pārvietošanās ierobežojumiem un skolu slēgšanu situācija ir pasliktinājusies. Šajā kontekstā būtu jānorāda, ka daudzos nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos ir atzīta saikne starp neapmaksātu aprūpi un darba un privātās dzīves līdzsvara pasākumiem un ir ieviesti īpaši pasākumi, kas palīdz stiprināt bērnu aprūpes pakalpojumus⁽²¹⁾.

4.8. Šie pakalpojumi būtu jāpadara pieejami arī trūcīgākām ģimenēm, pārskatot cenu noteikšanas kritērijus, lai visiem atvieglotu to izmantošanu. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš pilna laika izglītības veicināšanai visās visu veidu un līmeņu skolās un papildu pakalpojumu sniegšanai pirmsskolas izglītības iestādēs, izmantojot skolas un ārpuskolas nodarbības, piemēram, pirmsskolas un pēcskolas klubos, kā arī meitenēm un zēniem pieejamo publisko vasaras brīvdienu centru piedāvājuma palielināšanai. Tie ir netieši pasākumi, kuriem jāatrod droši un noturīgi ieguldījumu kanāli, kas diemžēl nav atspoguļoti nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos ar vidēja termiņa un ilgtermiņa resursu plānošanu.

⁽¹⁵⁾ Trialogā notiek sarunas par priekšlikumu direktīvai par darba samaksas pārredzamību.

⁽¹⁶⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1158 (2019. gada 20. jūnijs) par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem un ar ko atceļ Padomes Direktīvu 2010/18/ES (OV L 188, 12.7.2019., 79. lpp.).

⁽¹⁷⁾ Eiropas Parlamenta ziņojums par tematu "KVAI un ANP – Tematisks pārskats par jautājumiem, kas saistīti ar dzimumu līdztiesību", 2021. gada oktobris.

⁽¹⁸⁾ Skatīt 14. zemsvītras piezīmi.

⁽¹⁹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "To ģimenes locekļu loma, kuri aprūpē cilvēkus ar invaliditāti un vecus cilvēkus: šādas aprūpes kāpinājums pandēmijas laikā" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 75, 28.2.2023., 75. lpp.), kurā sniegti svarīgi ieteikumi par veicamajiem pasākumiem. Vēl nav publicēts.

⁽²⁰⁾ EIGE ziņojums "Integrēta pieeja dzimumu līdztiesības nodrošināšanai", 2019. gads.

⁽²¹⁾ Sk. 1. zemsvītras piezīmi.

4.9. EESK vēlas, lai nodarbinātības centru darbinieki tiktu apmācīti saistībā ar dzimumu līdztiesības ievirzi nolūkā veidot un izplatīt kultūru, kurā nav dzimumu stereotipu. Vienlaikus ir svarīgi veicināt partnerību starp uzņēmumiem un darba ņēmējiem nodarbinātības un apmācības jomā, lai veicinātu sieviešu integrāciju nozarēs, kurās pārsvarā strādā vīrieši.

4.10. EESK atbalsta ideju par prioritāti noteikt stimulus uzņēmumiem, kas pieņem darbā sievietes, kuras gūst labumu no aktīvas politikas ar stabiliem darba līgumiem un labiem darba apstākļiem. Turklāt svarīgi ir stimuli, kas paredzēti, lai veicinātu un atbalstītu pašnodarbinātību (tostarp mērķtiecīgi atbalstot apmācību finanšu un vadības jomā un piekļuvi finanšu instrumentiem ⁽²²⁾).

5. Īpaši novērtējumi

5.1. Krīze ir smagi skārusi sievietes, kam bieži nākas uzņemties nekvalificētus darbus. Turklāt nepilna darba laika nelabprātīga uzņemšanās ir arvien izplatītāks nosacījums attiecībā uz darba ņēmējām sievietēm. Lai mainītu šo tendenci un palielinātu sieviešu līdzdalību darba tirgū un veicinātu kvalitatīvu un kvalificētu nodarbinātību, nacionālo atveseļošanas un noturības plānu prioritāte ir stiprināt tiešos un netiešos pasākumus.

5.2. Lai samazinātu dzimumu nevienlīdzību, EESK iesaka izstrādāt un koordinēt NANP tā, lai tie papildinātu visus pārējos Kopienas resursus un programmas, sākot ar kohēzijas resursiem un programmām.

5.3. Pastāvošās ar dzimumu saistītās atšķirības un nevienlīdzība padara publisko politiku par tādu, kas nav dzimumneitrāla, tāpēc ir svarīgi, lai visas iestādes, tostarp Eiropas un valstu iestādes un vietējās pašvaldības pieņemtu dzimumu līdztiesības principa ievērošanu budžeta plānošanā, kas papildinātu fiskālo politiku. Šajā sakarā EESK iesaka, ka dzimumu līdztiesības principa ievērošana budžeta plānošanā būs obligāta Eiropas pusgada posmā ⁽²³⁾.

5.4. EESK brīdina par risku, ka ANM, tāds kāds tas ir izstrādāts, varētu palielināt atšķirības dažās ražošanas nozarēs, piemēram, zaļajā un digitālajā nozarē. Lai gan dzimumu līdztiesība ir transversāla prioritāte bez konkrētas un izmērāmas rīcības sieviešu nodarbinātības veicināšanai, tostarp attiecībā uz augstu kvalifikāciju nozarēs, kurās ir augsts sieviešu nodarbinātības līmenis, pastāv risks, ka dzimumu nodarbinātības atšķirība turpinās palielināties un sievietes vēl vairāk tiks nodarbinātas mazāk apmaksātos darbos.

5.5. Nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos būtu jāiekļauj salīdzināmi rādītāji, lai novērtētu uzlabojumus attiecībā uz vienlīdzīgu darba samaksu dažādās nozarēs, sieviešu piekļuvi darba tirgum, darba un aprūpes laika saskaņošanu, atvieglotiem kredītiem, kā arī stimulus uzņēmējdarbības un pašnodarbinātības veicināšanai.

5.6. Stimuliem sieviešu pastāvīgai pieņemšanai darbā būtu jānodrošina priekšrocība salīdzinājumā ar citiem stimulus, un tie būtu jāizslēdz no valsts atbalsta noteikumiem.

5.7. Darba laika un aprūpes laika saskaņošanas uzlabošana ir viens no galvenajiem mērķiem, lai sievietes varētu pilnībā īstenot savu potenciālu darba pasaulē un uzlabot uzņēmējdarbības produktivitāti. Šajā nolūkā EESK par prioritāti uzskata resursu ieguldīšanu pakalpojumos, kas paredzēti darba un aprūpes saskaņošanai, ne tikai papildu pakalpojumiem pirmsskolas izglītības iestādēs, pakāpeniskas bezmaksas izglītības pakalpojumu sniegšanas veicināšanai 0–3 gadu vecuma grupām, māsājniecībām ar zemiem ienākumiem, kā arī ieguldījumu palielināšanai, lai nodrošinātu ilgtermiņa aprūpi un palīdzību.

5.8. Darba laika un aprūpes saskaņošanas mērķu sasniegšana ir jāatbalsta, pieņemot darbā attiecīgus speciālistus un nodrošinot pastāvīgu apmācību visiem to pakalpojumu sniedzējiem, kuros pašlaik dominē sievietes.

⁽²²⁾ Spānijas NANP 36 miljoni EUR tiek piešķirti, lai palīdzētu jaunām uzņēmējām, savukārt Itālijas NANP 400 miljoni EUR tiek piešķirti, lai atbalstītu sieviešu līdzdalību uzņēmējdarbībā.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Dzimumpamototi ieguldījumi kā dzimumu līdztiesības uzlabošanas instruments Eiropas Savienībā" (OV C 100, 16.3.2023., 16. lpp.), kurā ierosināti priekšlikumi, lai stimulētu ieguldījumus sieviešu uzņēmējdarbības veicināšanā.

⁽²³⁾ Eiropas Komisijas diskusiju dokuments "Dzimumu līdztiesības principa ievērošana budžeta plānošanā: koncepcijas un pierādījumi", publicēts 2022. gada jūnijā.

5.9. EESK norāda, ka ir svarīgi attiecināt sieviešu nodarbinātības prēmiju klauzulu uz visiem publiskā iepirkuma līgumiem, lai atbalstītu uzņēmumus, kas apņemas radīt stabilas darbvietas, stiprināt sociālo iekļaušanu un samazināt ar dzimumu saistītās atšķirības nodarbinātības jomā.

5.10. Ar dzimumu saistītās atšķirības zinātnes priekšmetos ir ļoti reālas, un tās nostiprinājušās jau no agrīnajiem izglītības līmeņiem. Diemžēl tikai dažos nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos ir iekļauti pasākumi, kuru mērķis ir palielināt sieviešu līdzdalību tehniskajos un zinātniskajos institūtos un universitāšuursos (STEM). Tāpēc ir vajadzīgi īpaši ieguldījumi izglītības plānos, lai veicinātu meiteņu dalību zinātnē, pētniecībā un izstrādē, kā arī ieguldījumi un jauni atbalsta veidi mērķtiecīgiem projektiem, lai nodrošinātu, ka vairāk sieviešu piedalās ar inovāciju saistītās darbībās. Šiem pasākumiem būs pozitīva ietekme vidējā termiņā un ilgtermiņā, un tāpēc to plānošanā būs vajadzīga stratēģiska pieeja.

5.11. EESK uzskata, ka svarīga ir arī rīcība nodokļu jomā, tostarp saistībā ar Komisijas norādījumiem⁽²⁴⁾ un pamatojoties uz valstu tiesību aktiem, piedāvājot nodokļu atvieglojumus mājāsaimniecību otram ienākumu avotam (kas bieži vien ir sievietes) mājāsaimniecībām ar zemiem ienākumiem. Ir svarīgi arī nodrošināt nodokļu atvieglojumus attiecībā uz mazāk turīgu vienvecāka ģimeņu ienākumiem.

5.12. Papildus pasākumiem, kas izklāstīti nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos, EESK kā stratēģiskus papildpasākumus ierosina obligātu dzimumu līdztiesības sertifikāciju, lai samazinātu dzimumu nevienlīdzību un uzlabotu sieviešu darba apstākļus, novērstu ar dzimumu saistītu vardarbību⁽²⁵⁾, izmantojot sarunas ar sociālajiem partneriem, veicinātu vieddarbu un atvieglotu apmaksātu brīvprātīgu nepilna laika darbu (saskaņā ar valstu praksi un tiesību aktiem) sievietēm, kas atgriežas no grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma.

5.13. EESK atzinīgi vērtē Komisijas pieeju ziņojumā, kas paredz atsevišķu valstu nacionālo atveseļošanas un noturības plānu uzraudzību, ņemot vērā dzimumu līdztiesības aspektu. Būs svarīgi, lai Komisijas misijās dažādās dalībvalstīs īpaša uzmanība tiktu pievērsta spēkā esošajiem dzimumu līdztiesības pasākumiem, nodrošinot, ka dati tiek pārvaldīti tā, lai tie būtu pārredzami un pieejami.

5.14. EESK iesaka NANP īstenošanā, uzraudzībā un novērtēšanā pilnībā iesaistīt ekonomiskos un sociālos partnerus un pilsonisko sabiedrību, tostarp izmantojot īpašas koordinācijas komitejas Eiropas un valstu līmenī, lai veicinātu dzimumu līdztiesības iniciatīvu koordinētu plānošanu.

Briselē, 2022. gada 14. decembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽²⁴⁾ Sk. 10. zemsvītras piezīmi.

⁽²⁵⁾ Dalībvalstis ir mudinātas ratificēt SDO Konvenciju Nr. 190 par vardarbību un aizskarošu izturēšanos darbvietā, kuru līdz šim ir ratificējušas tikai divas Eiropas valstis.